

Márton Árpád

Alkotmánymódosítás – magyar szemmel nézve

A Stanomir-jelentés egy tudományos igényű munka, amely néhány megállapítás mellett alternatív javaslatokat is tartalmaz. Ráadásul, úgy érzem, hogy a Stanomir vezette csapat leosztotta egymás között a különböző fejezetek anyagának vagy éppen kiegészítésének a megírását. Ezért olykor egymásnak ellentmondó következtetéseket lehet levonni belőle annak függvényében, hogy a szöveg összességét, egy fejezet egészét, egy gondolat kibontását vagy éppen érzelmi jellegű ellenérveket tartunk döntő fontosságúnak. Valószínűnek tartom, hogy a jelentés bizonyos részeit annak magyar tagja írta, vagy legalábbis mások által írt szöveget egészített ki, esetleg befolyásolta más szövegek megírását. El tudom például képzelni, hogy a régiók felosztásához szükséges, nemzetiségi vonatkozású garanciák kibontását rá bízták, vagy ő jött azzal az ötlettel, hogy arra szükség van. Szinte minden egyes ilyen rész után a következtetés-javaslat formában megjelenik egy kritika, vagy a román nép szellemére, esetleg érzelmére való hivatkozás, amivel azt próbálják indokolni, hogy miért nem lehet azt megvalósítani, ami a (szerintem) magyar tag alternatívája. Például a 14.1.1. alfejezetben, amelynek címe „A föderális lehetőség”, az összegzés első pontjánál ez áll: „a föderatív berendezkedés nehezen békíthető össze a román állam hagyományával, 1918 óta soha nem vállalta fel.”

Azt is tetten érhetőnek vélem, hogy a megrendelés nemcsak úgy általában egy tudományos munka elkészítésének szükségessége miatt történt, hanem azért, mert a megrendelő a saját elképzeléséhez keresett, esetleg sugallt támpontokat.

Az alkotmány esetleges módosítása vonatkozásában ezért én elsősorban a jelentés *C. Fejlődési pályák és az intézményes reformra vonatkozó ajánlások*, valamint a *D. Következtetések* c. fejezeteivel foglalkozom. A szöveg magyar nyelvű idézése esetében a fordítását használom, kivéve azon eseteket, amikor a román nyelv és tudat olyan sajátos összefonódásáról van szó, amelyeket egy egyszerű fordítás nem tud megragadni.

Alkotmánymódosításra azért van szükség, hogy működőképesebbé tegye az államot, és jobban védje az egyént, illetve a közösségeket. Ilyen szempontból fontos megvizsgálnunk azt, hogy az államszerkezet működésében milyen problémák lehettek fel, és azokra milyen megoldási alternatívákat javasolnak a szakértők. A jelentés elkészítésére, akkori értékelésem szerint, elsősorban azért kerülhetett sor, hogy tisztázza az államelnök szerepét ezen szerkezeten belül, lehetőleg az államelnök szerepének növelése érdekében. Tagadhatatlan, hogy az érvényben lévő alkotmány nem ad minden esetben egyértelmű választ a kormány és államelnök, parlament és államelnök viszonyának kérdéseire, és jóhiszemű értelmezésre bízva a miniszterelnök személyére teendő javaslat, illetve a parlament feloszlásának bizonyos lehetőségeit. Az is igaz, hogy az a tény, hogy az államfő nem egy alkotmányos monarchia gyenge hatáskörű uralkodója, és nem is a parlament által választott elnök, hanem kétfordulós, abszolút többségi rendszer révén állampolgárok által megválasztott, a hatásköreinek vonatkozásában többfajta értelmezésre ad lehetőséget. Az alkotmányos korlátokat pedig a választott erős elnök intézménye irányában amúgy is feszíteni kívánó államelnök, aki a „játékos elnök” (preşedinte jucător) újabb alkotmányos problémákat hozott létre. Túl azon a humorként is kezelhető szójátékon, amire a kifejezés mind román, mind magyar változatában a „játékos” szó kettős értelme lehetőséget teremt (a „játékos elnök” - preşedinte jucător - olyan irányító-e, aki maga is tagja, játékosként, a csapatnak, avagy olyan ember aki játékos kedvű, szeret játszani a megoldásokkal), mindenféleképpen egy, az alkotmányos hatáskörök vonatkozásában erősebb elnöki szerepkör iránti vágyat mutat. Az elmúlt hat évben az elnök magatartásában az is tetten érhető volt, hogy maga a parlament intézményének léte is zavarja, tehát még az olyan kohabitációs fékeket sem hajlandó elfogadni, amelyek mind az amerikai, mind pedig a francia erős elnöki rendszerben jelen vannak. Ezzel együtt a jelentés megjelenésének pillanatában úgy tűnt, hogy a megrendelő két irányban keres támpontokat elképzelései megvalósításához, az egyik az elnöki hatáskörök megerősítése, a másik a közigazgatási rendszer újragondolása.

Érdekes módon az elmozdulás az elnök részéről mégis más irányban történt, ráadásul olyan eszközzel élve, amit a szakértői bizottság nem javasol, sőt mondhatnám azt, hogy éppen kifogásol. Az államelnök az elmúlt időszakban a különböző választásokon való jobb szereplés érdekében pártját vagy önmagát egy-egy populista kérdésben tartott referendummal próbálta megerősíteni. Ez neki minden egyes esetben sikerült is. Legutóbb éppen az egykamarás parlamentről tartatott ilyen népszavazást. A népszava-

zás ideje egybeesett az államelnök-választással, tehát a kampány időtartama is a másik kampányéval, összemossa a kettőt. Lássuk, hogy mit mond a szakértői bizottság az alkotmány-módosítás kérdéseiről, illetve annak referendum útján való módosításáról.

A bizottság véleménye a C. fejezet 23. alpontjában található, melynek címe *Az Alkotmány módosítása és a módosítás korlátai*. Túl azon, hogy a jelenlegi alkotmány értelmében annak módosítása során a népet csak egy, a parlament által már elfogadott módosító javaslatról lehet megkérdezni, a kampány időtartama, jellege és a kérdés alapos elmagyarázása tekintetében is ez a referendum komoly problémákkal rendelkezett. A bizottság az érvényes alkotmány 151-es cikkelyének módosítására tett javaslata pontosan az időtartamot célozza. Erről a következőket tartalmazza a jelentés: „A jelenlegi határidő nem teszi lehetővé a módosított Alkotmány szövegének megismerését azok által, akiket a népszavazáson való részvételre szólítunk fel, sem az új alkotmányos szabályozások következményeit magyarázni hivatott viták megszervezését. *A Bizottság úgy gondolja, hogy ebben az esetben egy tágabb, 3 hónapos időintervallum szükséges.*” A bizottság ugyanakkor utal arra, hogy a Ballardur-bizottság 2007-ben az alkotmánymódosítással kapcsolatos referendum esetére egy hathónapos időintervallumot javasol annak érdekében, hogy pontosan el lehessen magyarázni a lakosságnak, melyik alternatíva mit jelent. Ez az egykamarás rendszerről való szavazás esetén teljesen lehetetlenné vált. Sem az időtartam, sem pedig az, hogy az államelnök-választással párhuzamosan történt – amikor is a politikai vezetők nem tartották időszerűnek az esetleg népszerűtlen változat lényegének az elmagyarázását – nem tette lehetővé azt, hogy a választók, akiknek nincs komoly államelméleti képzettségük, megértsék, miről is kell dönteniük.

Ha például a magyar választókkal megismertették volna a bizottság pro és kontra érveit az egykamarás parlamentről, akkor nem hiszem, hogy lett volna olyan magyar ember, aki az államelnök szája íze szerint szavazott volna. Sőt, azt sem tartom kizártnak, hogy ő sem kapott volna magyar voksokat. A bizottság, elemezvén az egykamarás rendszert, négy érvet sorakoztat fel annak támogatása mellett, és hármat ellene. A négy igenlő érvből kettő valóban az, amivel az államelnök kampányolt:

- „a költségek szempontjából lehetővé válik a parlamenti képviselők számának csökkentése;”

- „az egykamarás rendszer megszervezése a törvények elfogadásának gyorsabb eljárását teheti lehetővé, a redundáns eljárások kiküszöbölésével”.

A bizottság azonban már az alfejezet zárómondatában az olcsóságot mint komoly érvet elveti: „Ezen árnyalatokon túlmenően, az egykamarás

megoldás melletti opció esetén nem a gazdasági kalkulushoz kell döntenie (a költségvetési juttatás csökkentése), hanem a kiegyensúlyozott és intelligens alkotmányos modell szükségességének.” Az utóbbi vonatkozásban pedig a jól elkülönített hatáskörű kétkamarás parlamentet tartja szükségesnek, sőt azt, hogy visszaállítsák a parlament törvényhozói hatáskörét, temperálva a kormány egyre-másra új törvényt gyártó kedvét (lásd egész rendszerek, tanügy, fizetés, nyugdíj akár félévente való változtatása).

A másik két igenlő érv a következőket mondja:

- „az egykamarás rendszer egy egységes államszerkezethez igazodik (soluția unicamerală este adaptată structurii unui stat unitar), amely nem ismeri a föderális szétágazásokat;”

- „az egykamarás rendszer megfelel a nemzet egységes fogalmának. Az egy nemzet eszméje az egyetlen parlamenti kamara létrehozásának elképzeléséhez vezet (Unicameralismul este adecvat ideii de unitate a națiunii. O singură națiune conduce la ideea instituirii unei singure camere.)” Ez az az eset, amikor fokozottan fontosnak tartottam a román, eredeti megfogalmazás feltüntetését is. Bevallom, az a gondolat is foglalkoztatott, hogy ez esetben a fordítás helyett magam próbálkozzam egy, a román szöveg szellemét tökéletesen visszaadó fordítással, de fordítási kísérleteim csak jobban megközelíteni tudták az eredeti szellemét, visszaadni nem, hiszen a román nyelv ismerője számára egyértelmű, hogy az egykamarás parlamentet pontosan az egységes nemzetállam fogalma igényli. Tehát a két érv, amely egyértelműen azt mondja, hogy azért van szükség egykamarás parlamentre, mert ott, ahol egy nemzetről, (o singură națiune) beszél az alkotmány, ebből automatikusan az egykamarás parlament következik (conduce la ideea instituirii unei singure camere), ahol pedig az állam egységes, annak is jobban megfelel az egykamarás parlament, egymást erősítve, mondja, egykamarás parlament azonosan egyenlő az egységes nemzetállam törvényhozói testületével.

A három ellenérv közül az egyik ugyanezt erősíti meg: „az egyetlen kamara nem megfelelő azokban az esetekben, amikor politikai kisebbségeket vagy regionális csoportokat árnyaltan kívánnak képviselni”, azaz az egykamarás rendszer nem alkalmas sem a regionális, sem a nemzeti kisebbségi érdekek képviseletére.

Az előbb felsorolt két pro és egy kontra érv minden magyar ember számára egyértelművé teszi, hogy közösségünk elképzeléseinek megvalósításával ellentétes az egykamarás parlament. Ezért mondtam azt, hogy akivel megismertették volna a bizottság akárcsak pozitív érvrendszerét is, az, ha magyar, nem szavazhatott volna az egykamarás parlamentre. Ha pedig van benne demokrata érzület, ha nem magyar az sem. Hiszen a negatív érvek között a

legelső a következőképpen hangzik: „az egykamarás rendszer a politikai többség zsarnokoskodási hajlamának kiindulópontja lehet” (no comment).

Véleményem szerint, és ebben a meggyőződésemben csak megerősít a Stanomir-jelentés, a romániai magyar nemzeti közösségnek az az érdeke, hogy az országban kétkamarás parlament működjön, ahol a felsőház a területi képviselőket valósítja meg, ahol nem egy nemzet, hanem nemzeti közösségek érdekei kaphatnak hangot. Az EMEF autonómia-bizottságának 2009. szeptember 25-én készült munkadokumentumának 4.3. alpontja d) betűje ugyanezt a következtetést fogalmazza meg. Ez a vélemény a bizottságon belül egyhangú támogatásnak örvendett. Én az erős parlamentnek vagyok a híve, ahol a kormány nem rendelkezik törvényhozási hatáskörökkel, csak nagyon kevés kérdésben, parlamenti felhatalmazással. A parlamenti demokráciának vagyok a híve, de tisztában vagyok azzal, hogy a jelenlegi közhangulatban a lakossággal nehéz lenne megértetni, hogy miért jobb, ha a parlament választja az elnököt, mint ha a nép, ezért elfogadom a félprezidenciális rendszert, de csak amennyiben az mondjuk, hogy az osztrák elnök hatásköreit jelenti, azaz a közvetlen megválasztásból nem fakad az elnök hatásköreinek bővítése. Erre nem térek ki fejtegetéseimben, hiszen a különböző rendszerek közötti opciót nem befolyásolja döntően a magyar nemzeti közösség helyzete, érdekeinek érvényesítése. Ugyanezért nem foglalkozom részletesebben a kormány-parlament, illetve az államelnök-kormány, államelnök-parlament, kormány-parlament viszonyrendszerével, sem pedig az alkotmánybírók szerepével. Szükségét érzem azonban annak, hogy a közigazgatási rendszer alkotmányos felépítéséről írjak néhány gondolatot.

Amint azt már a bevezető részben is elmondtam, a Stanomir-jelentés külön elemzi az állam szerkezetének föderális és regionális változatát. A föderális felépítés melletti legfőbb érv az, hogy a döntéshozatalt közelebb hozza az állampolgárhoz. Azt a jelentés is elismeri, hogy ez az államszerkezet „néhány konszolidált alkotmányos demokráciával rendelkező országban jelen van” és „bármennyire marginális is a román térségben, szükséges ennek a lehetőségnek a megemlítése”. Szintén a pozitívumok között említi, hogy „a föderalizmus a politikai racionalitás (hatáskörök megosztása) függvényében vagy az egyes térségek politikai és kulturális identitása védelmének imperatívusza alapján gondolható el”. Nyilvánvaló tehát, hogy ilyen vonatkozásban a magyar nemzeti közösség által lakott térség kulturális és politikai identitása megőrzésének egyik módja lehetne. Azt is leírja a jelentés, hogy a föderális szerkezet lehet szimmetrikus és aszimmetrikus, és hogy jellegétől függetlenül a föderális elképzelés előnye az, hogy egy valós

helyi fejlődést bátorító olyan intézményrendszer, amelyik alkalmas arra, hogy hatékonyan közvetítsen az állampolgár és a központi hatalom között. Mondanom sem kell, hogy a föderális opcióval szemben több a jelentésben az ellenérv, mint az azt támogató, amelyek közül az egyik a már idézett - „a föderatív berendezkedés nehezen békíthető össze a román állam hagyományával” - misztikusan sommás kijelentés. A másik, a minduntalan megjelent olcsóság, amely szerint egy föderális berendezkedés túl szofisztikált és költséges lenne. Egy harmadik azzal fenyeget, hogy a föderális államszerkezet megnövelné a különböző zónák közötti fejlődési különbséget. A negyedik pedig arról beszél, hogy nehéz lenne a különböző egységeket berajzolni, hiszen a regionális identitás már annyira elmosódott, hogy az nehezen tetten érhető. E két utolsóról csak annyit, hogy valamennyien tudjuk, hogy a regionális tudat létezik Romániában, és azt nap mint nap használják folyamatosan, amikor olteniákról (olteanokról), moldvaiakról, erdélyiekről vagy dobrudzsaiakról beszélnek, vagy éppen akár közszolgálati, akár kereskedelmi rádió, illetve tévéadók időjárás-jelentést közvetítenek, ugyanakkor a jó körülhatárolás az uniós régiófejlesztési program összefüggésében éppen a zonális fejlődési különbségek kiegyenlítésének az eszköze. A jelentés tiszteletére válik azonban, hogy kimondja, a föderális államszerkezet nem azonos az etnikai szeparatizmussal.

A jelentés szerzői szerint az állam regionalizálása a központosított, egységes állam és a föderális állam közötti középút. A szerzők véleménye szerint a politikai decentralizációra és a szubszidiaritás elvére épül. A szerzők két típust különböztetnek meg, a közigazgatási regionalizálást, illetve a politikait. Ez utóbbit, melyet a spanyol modellben vesznek észre, a föderalizmushoz hasonló következménnyel járóknak tartják. Nyilván, nemcsak a két megnevezés vonatkozásában állítják szembe egymással e két változatot, hanem az államok vonatkozásában is, hiszen a francia és a spanyol modelltől beszélnek. A spanyol modelltől elmondják, hogy a régiók etnikai-kulturális alapon körülrajzoltak, alkotmányban rögzített autonómiával rendelkeznek, és azon felhatalmazással, hogy hatásköreiket növeljék. Ily módon egyes régiók több hatáskörrel rendelkezhetnek mint mások, ezért nevezik aszimmetrikusnak, és azt is leírják, hogy mindezt egy alkotmányosan garantált többnyelvűség erősíti meg. Már ebből a leírásból is könnyen érthető, hogy miért utalnak az erdélyi magyar politikusok függetlenül attól, hogy mely csoportosuláshoz tartoznak, a spanyol és hozzá hasonló modellekhez. A magyar közösségen belül ugyanis köztudott, hogy ez az államszerkezet Európában nemcsak Spanyolországra jellemző. A jelentés következtetése ebben a vonatkozásban inkább a francia modellű regionalizáció bevezetését

sugallja, utalva pontosan az 1982-es közigazgatási átszervezésre, de mintha mégis egy harmadik utat tartana helyesnek, ahol a jelenlegi megyék helyét nagyobb régiók vennék át, megnövelt hatáskörökkel. Azaz a megyék megszűnének. Nos, ez az újragondolás több problémát is felvet. Az egyik az, hogy az elmúlt több mint negyven esztendőben a megyei tudat nagyon megerősödött a polgároknál. Nem annyira ugyan, hogy a korábbi kistérségi tudatokat elhomályosította volna, lásd székely-széki, kalotaszegi, érmelléki tudatok, de annyira igen, hogy nem szeretnék a szomszédos megyékkel egybeolvadni. Tehát véleményem szerint az optimális megoldás, akárcsak Lengyelországban, az lenne, hogy a megyék megőrzése mellett a nagyjából felére csökkentett méretű fejlesztési régiók kapjanak regionális hatásköröket. Eszerint egy-egy régió belül megmaradhatnának a megyék, ha kell, kistérségek úgy, mint hajdan a tartományokon belül a járások.

Ismervén a román közvéleményben élő tévhiteket és félelmeket, ezért a regionalizálás eszközét tartom megvalósíthatónak. Az EMEF autonómiabizottsága javaslatainak 4.3 alpontja b) pontja „regionális állam, aszimmetrikus regionalizmus”-ról beszél. A bizottságon belül e kérdésben is megvolt a konszenzus, az aszimmetrikus regionalizmus megfogalmazásának mikéntjéről voltak csak véleménykülönbségek.

Az ország regionalizálásával kapcsolatban fontosnak tartok néhány gondolatot még elmondani. Az egyik az, hogy semmilyen olyan megoldást, ami a dolgok lényegét illeti, nem hagynék törvényi hatáskörre, hiszen: 1. fontosnak tartom a megyék intézményének megőrzését; 2. nem mindegy, hogy milyen régiók jönnek létre; 3. nem mindegy, hogy ki milyen alapon és milyen könnyűséggel módosíthatja a régiók határait. Ha például megszűnének a megyék, és helyettük átrajzolt régiók jönnének létre, akkor a jelenlegi három székely megye helyét átveheti két olyan régió, amelyekben például Hargita, Kovászna megye és Bákó megye jelenlegi területe és lakossága lenne együtt, vagy Maros megye Szeben és Fehér megyével. Azt is pedzegették egyesek, hogy a Déli Kárpátok turisztikai övezetének egysége mint érdek egy régióba kéne kovácsolja Brassó megyét Prahova megyével. Nos, ilyen veszélyeknek nem tehetjük ki az erdélyi magyarságot, még oly ésszerű és akár egészen más jövőt sugalló alkotmánymódosítással sem, mint a regionalizálás. Ideálisnak azt tartanám, hogy mind a megyék létét, mind pedig a régiókét rögzítse az alkotmány, és akár a régiók felsorolását is, hiszen ez nem precedens nélküli más alkotmányokban alkotmányban. Fontosnak tartom, és a bizottság munkájában mondhatnám legpozitívabbnak azt, ahogy a regionalizáláshoz vezető utat, illetve a betartandó szabályokat felsorolja, utalva a Helyi Önkormányzatok Európai Kartájára, a Re-

gionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartájára, illetve a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezményre, levonva azt a következtetést, hogy az új régiók határainak bejelölése az ezen dokumentumokban szereplő alapelvek szerint kell megtörténjen, és ennek a megfogalmazott változata meg kell jelenjen az alkotmányban. Az is kiemelendő, hogy a jelentés ezúttal kivételesen egy pozitív francia példát említ, amely szerint a francia alkotmány legújabb módosításába az került bele, hogy „a *regionális nyelvek Franciaország kulturális örökségének részét képezik*”. A jelentés fontosnak tartja ugyanakkor a szubszidiaritás elvének konkrét bevetését és megfogalmazását, amelynek értelmében: „a felsőbb közigazgatási entitás csak akkor és csak olyan mértékben cselekszik, ha és amennyire tevékenysége céljai nem valósíthatók meg egy alacsonyabb szintű közigazgatási entitás által.”

A szubszidiaritás elvének beiktatása és meghatározása, valamint a regionalizálódásról korábban kifejtett véleményem elengedhetetlenül szükségesnek tartja mind a területi, mind pedig a közösségi autonómiák újabb formáinak alkotmányba iktatását. Az alkotmány ugyanis a közösségi autonómiaformák közül az egyházi és egyetemi autonómiát, a területi autonómiák közül pedig a helyi közigazgatási autonómiát szentesíti, ezért szükséges az aszimmetrikus területi autonómiák leírása, azaz a többlethatáskörrel és sajátos jelleggel bíró régiók felsorolása vagy meghatározása. Hasonló módon szükség van a nemzeti közösségek személyi elvű autonómiája vagy kulturális autonómiája létének alkotmányos rögzítésére is. Akár a történelmi (őshonos) nemzeti kisebbségek létének megfogalmazása és meghatározására, vagy éppen bizonyos kiemelt nemzeti közösségekre, jogosultságukkal együtt. Több olyan európai ország van, ahol az alkotmányban a többségi nemzeten kívül államalkotó tényezőként szerepelnek még nemzeti közösségek és azoknak bizonyos sajátos jogosultságaik.

Még a C fejezet végén a 23-as pontban „*Az Alkotmány módosítása és a módosítás korlátai*” cím alatt a szerzők leírják, hogy a jelenlegi módosítási korlátokat túlzottnak tartják, ugyanis „*A Bizottság az alábbi tényezők módosíthatatlanná nyilvánítását ajánlja:*

- a köztársasági kormányzati forma;
- az alkotmányos demokrácia;
- a politikai pluralizmus”.

Könnyen észrevehető, hogy a nemzetállam-koncepciót a módosíthatatlanság köréből kivenni javasolják. Szerintem annál is inkább, mivel ez a bizottság javaslata; ezt ebben a formában kibővítve, a referendum időtartamának kiterjesztésével, úgy ahogy van, át kell venni – ez lenne ugyanis az első

lépés afelé, hogy magából az alkotmányból törölni lehessen a nemzetállam fogalmát. Azt már többen is mondtuk, leírtuk, hogy azon szándékunk ki nyilvánításán túlmenően, hogy ennek a – szerintünk diszkriminatív – kitételnek el kell tűnnie az alkotmányból, a szándék reális megvalósítása csak két lépcsőben történhet. Előbb a módosítási korlátokat kell kiigazítani, és csak egy ezt követő alkotmánymódosítás során lehet alkotmányszegés nélkül törölni a nemzetállami meghatározást.

Figyelemre méltó azon szempontoknak a felsorolása is, amit a jelentés D. fejezete tartalmaz az alkotmány esetleges módosításának viszonylatában:

„- a hatalmi ágak szétválasztása és a köztük levő egyensúly megteremtése;

- korlátozott és mérsékelt kormányzás megszervezése, amelynek a működése nem sérti az állampolgárok egyéni szabadságát;
- a kormányzás transzparenciájának növelése;
- az egyéni jogok tényleges biztosítása az állam előtt;
- olyan alkotmányos kultúra fejlesztése, amely a hatékony és az állampolgárokkal szemben felelős helyi közigazgatás kiterjesztését bátorítja;
- a törvény uralmának biztosítása;
- a nemzeti kisebbségek identitásának védelme”.

Nyilvánvaló, hogyha ezen szempontok alapján keresünk helyes megoldásokat az alkotmányban fellelhető problémák megoldására, akkor figyelembe véve mindazt, amit korábban leírtam, létre lehetne hozni egy olyan alkotmányt, amely valóban a romániai magyar közösség számára is elfogadható.

Természetesen tisztában vagyok a romániai köz- és politikai-tudatkorlátokkal, és ezért a megvalósíthatóság terén a fokozatosságot látom járható útnak. Arról se vagyok meggyőződve, hogy közelebbről bármiféle alkotmánymódosítás létrejöhetne, hiszen nincs egy olyan kétharmados többségű politikai akarat mindkét házban, amelyeknek bármely módosításra javasolt cikkely esetén egy közös válasza lenne, hacsak az államelnöknek nem sikerül valami módszerrel ismét megszarolni a törvényhozókat, és félrevezetni a népet.